

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLYI VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLAMISH VAZIRLIGI**

**“BOSHLANG'ICH TA'LIM INNOVATSION
KLASTERI VA RAQAMLI TA'LIM:
EHTIYOJ, ZARURAT, NATIJA”
MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY ANJUMAN
MATERIALLARI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Бухоро - 2021

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM NAZARIYASI KAFEDRASI

**Boshlang‘ich ta‘lim innovatsion
klasteri va raqamli ta‘lim:
ehtiyoj, zarurat, natija**
Respublika miqyosidagi
ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
(10 MART, 2021 YIL)

Tarqatish hududi:
<http://interscience.uz/>
onlayn

Respublika ilmiy-nazariy anjumani tashkiliy qo‘mitasi:

Raisi: O.X.Xamidov - Buxoro davlat universiteti rektori.

Rais o‘rinbosari: O.S.Qahhorov - Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha
prorektor, rais muovini

A‘zolari:

Q.R.To‘qsonov, Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim fakulteti dekani.
D.N.Mustafayeva, Buxoro viloyati xalq ta‘limi boshqarmasi boshlig‘i

G.T. Zaripov, IT, I va IPKTB bo‘limi boshlig‘i.

Yu.Yu.Azimov, Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim fakulteti o‘quv ishlari
bo‘yicha dekan o‘rinbosari.

N.O. Safarova, Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim fakulteti yoshlar bilan
ishlash bo‘yicha dekan o‘rinbosari.

M.Yo.Ro‘ziyeva, Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrasini mudiri.

G.R.Akramova, Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim fakulteti ilmiy ishlar va
innovatsiyalar bo‘yicha mas‘ul.

B.S.Jamilova, Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrasini dotsenti.

S.Akramova, Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrasini o‘qituvchisi.

S. G‘.Luqmonova, Boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi kafedrasini o‘qituvchisi, kotib

ISBN

To‘plamga kiritilgan maqola va tezislardagi fikr va ma‘lumotlarning
to‘g‘riligiga mualliflar mas‘ul.

MUNDARIJA

KIRISH	8
1-SHO‘BA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INNOVATSION KLASTER: MUAMMO VA YECHIMLAR.....	9
<u>O.X.Xamidov</u> . Ta‘lim klasterining afzalliklari.....	9
<u>Гофуржон Мухамедов</u> Педагогик таълим кластери: чирчик тажрибаси	11
<u>Maxmudov M.X</u> Ta‘limga klaster yondashuvning nazariy-metodologik asoslari	15
<u>To‘xсанov Q.R.</u> Maktab - universitet - ishlab chiqarish bosqichlarida klaster yondashuvlar – samaradorlikning kafolati	16
<u>Ro‘ziyeva M.Y.</u> Raqamli ta‘lim jarayonining shakllanishi va rivojlanish omillari.....	19
<u>Б.С.Жамилова</u> Болалар ижодий тафаккурини шакллантиришда педагогик таълим инновацион кластери фаолиятининг самарадорлиги	21
<u>Ходжамкулов У.</u> Педагогик таълим инновацион кластери: хорижий тажриба ва миллий ташаббус	24
<u>Акратова G.R.</u> Boshlang‘ich ta‘limda innovatsion klasterga ehtiyoj	30
<u>А.Р.Хамроев</u> Бошланғич таълимга замонавий ёндашув: натижа ва таҳлил	31
<u>Жамилова Б.С., Нигора Муртазоева</u> “Мактаб-лаборатория” тажриба инновацион майдончалари истикболли лойиҳалар кафолати.....	33
<u>Ziyodova Zahro</u> Badiiy asarni tushunish va tahlil qila olish ko`nikmasini shakllantirishda pedagogik ta‘lim innovatsion klasteri ahamiyati	34
<u>Subhonova S. U.</u> Boshlang‘ich ta‘limda fanlararo integratsiya va innovatsion loyihalar klaster modeli namunasi sifatida	35
<u>Kuzmanova G.B.</u> Boshlang‘ich sinf matematika darslarida matnli masalalrni yechishga o‘rgatishda innovatsion klaster usuli	38
<u>Миртурсунова Ю.А</u> Термин «образовательный кластер» в современной методике	41
2-SHO‘BA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIM INNOVATSION KLASTERINI TASHKIL ETISH ZARURATI ...	45
<u>Тешабоева З. С</u> Илм-фан ва таълим тизмида кластер- соғлом ракобат омил.....	45
<u>Boltayeva M. A.</u> Badiiy asar tahlili – o‘quvchi nutqini o‘stirishda muhim omil	46
<u>Хусенова М. Х.</u> Pirls халқаро баҳолаш тизими	48
<u>Умарова З.</u> Бошланғич синфларда педагогик конфликтларни бартараф этишнинг инновацион кластери.....	51
<u>Очилов Ф.И.</u> Бошланғич синф ўқувчиларига табиий-илмий билимларни ўргатишнинг мавжуд муаммоларини бартараф этишда кластернинг аҳамияти.....	54
<u>Boboqulova.S.B, Isoyeva.M.B</u> Markov jarayonlari va zanjiri	56
3- SHO‘BA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA INNOVATSION KLASTER - FANLARARO INTEGRATSIYA VA UZVIYLIKNI TA‘MINLASH KAFOLATI.....	59
<u>Абдуллаев А. А.</u> Мактабгача таълимда кластер самараси.....	59
<u>Бердиева М. М., Қурбонмуродова Ф.</u> PIRLS баҳолаш тизими асосида саволлар миллий базасини яратиш долзарб аҳамияти	61
<u>Халилова Р. Р.</u> Виртуал мулоқот имкониятлари.....	63

Ачилова М. С. Мактабгача ва бошланғич таълимда узвийликни таъминлаш давр талаби. .	64
Davronov I.E., S.Muhiddinova O'quvchi salomatligini muhofaza qilish omillari.....	66
I.E.Davronov Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish.....	67
Бердиева М. М. Хушбокова З. Ф. Бадний адабиёт воситасида мактабгача ёшдаги болаларни маънавиятини шакллантириш долзарб педагогик муаммо сифатида.....	68
Rajabova I. Qosimova M. МТТда болаларни интеллектуал ривожлантиришда о'yin mashg'ulotlarining ahamiyati	71
Бердиева М.М., Жумаева М. Э. Миллий кадрлар тарбиясида мактабгача ёшдаги болаларни эстетик тарбиялаш	73
Чиналиева А. Ўқитувчини инновацион фаолиятга тайёрлаш	74
Uktamova M. Nosirova D. Methodology of comparative teaching of the author to the sources of folklore in primary school lessons.....	77
Мансурова Х. Бошланғич синфларда она тили фанидан интеграция ва узвийликни таъминлашда иншонинг ахамияти	78
Жабборова М. Биология таълимида интегратив технологиялардан фойдаланиш	79
Ибрагимов Д.А Ахборот асрида ёшлар маънавиятига мафкуравий таъминларнинг таъсири.....	82
Машарипов Ж Соғлом бўлишга жисмоний ва рухий жиҳатдан камол топишга йўналтирилган кўникма ва малакаларни шакллантириш	84
Саитметов О.Б. Жамоатчилик назорати механизмларини ривожлантиришнинг ўзига хос жиҳатлари	85
Курязова Н. Применения girls в начальных классах (австрийский опыт)	86
Кучкарова М. Информационные технологии как метод влияния.....	89
Sariyev Sh.U. Boshlang'ich sinflarda nutq o'stirish jarayonida fanlararo integratsiya va uzviylikni ta'minlash	92
Усманова С.Э., Бозорова Б. Ч. Болаларни мактабгача таълим муассасарида маънавий-ахлоқий кадрлар руҳида тарбиялаш аспекти.....	94
Yo'ldosheva Sh. Integratsiya – dars samaradorligini oshirish omili	97
Усманова С., Эргашева Г. Мактабгача таълим муассасарида касб - хунарга йўналтириш масалалари.....	99
Хамдамова М. Дж., Абдурахманова А. Импульсивное поведение в младшем школьном возрасте	101
Пўлотова Ю.А. Она тили ва ўқиш дарсларини интеграциялашда ахборот - ресурс таъминоти	103
Axmedova D., Mamejundayeva G. Boshlang'ich sinflarda badiiy asar matnini tahlil qilish usullari.....	107
Hamidova I. Problems of translation of "spirituality" units in uzbek and english dictionaries...	109

Турдиева Н.С. Таълим кластери таълим интеграциясининг институционал тизими сифатида.....	110
Najmiddinova D. Interpretation of the profession in the “shohnoma”	113
4- SHO‘BA. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TATBIQ ETISH.....	117
Умуров З.Л. Таълимни рақамлаштириш шароитида бошланғич синфларда таълимий муаммоларни тайёрлаш технологияси.....	117
Лукмонова С.Ф. Ўқитувчи фаолиятида рақамли таълим: муаммо, ечим, самара.....	120
Шамсиддинова Д.Х Бошланғич таълим жараёнида юзага келадиган педагогик низоларни бартараф этиш	121
Shazadayev F Boshlang‘ich ta‘lim y o‘nalishida axborot texnologiyalarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuv	123
Холжаева М Бўлажак мутахассисларда мулоқот маданиятини шакллантириш	128
Ochilova L.T., N. B. Razzoqova Matematikadan amaliy mashg‘ulotlar jarayonida kompyuter texnikasidan foydalanish samaradorligi.....	129
Ochilova L.T. Matematika darslarida pisa testlaridan foydalanishning amaliy ahamiyati.....	131
Ochilova L.T. L.Ch.Rajabova STEAM ta‘lim dasturi asosida matematika masalalarini yechishning ilg‘or usullari	135
L.T.Ochilova S.Erkinova Boshlang‘ich matematika kursini o‘qitish jarayonida talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi	137
Axrorov I., Qosimov A Arifmetik masalalar ustida ishlash borasida ba‘zi ilmiy – uslubiy mulohazalar.....	139
Djumayev M Boshlang‘ich sinflarda matematikadan milliy o‘quv dasturini amaliyotga joriy etishning ilmiy-metodik asoslari.....	143
X J.Sattorova Z. I.Abdunazarova O‘qish darslarida hikoya matni ustida ishlashda pirls topshiriqlardan foydalanish.....	146
M.H. Raxmatova Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ta‘lim-tarbiyasida o‘qituvchining o‘rni.....	148
Komiilova Sh.A. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish.....	149
Muxitdinova N.B. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim va ko‘nikmalarini multimediali texnologiyalar vositasida shakllantirish	152
Nuritdinova Sh., Askarova M. Boshlang‘ich sinflarda so‘zlarning ko‘chma ma‘nosi ustida ishlash	154
M.D. Xaydarova D.Hakimova Boshlang‘ich sinflarda texnologiya darslarini olib borilishi	157
Xudayarova M., Djanabayeva X. Raqamli ta‘lim texnologiyalari orqali ona tilini o‘qitish jarayonida kompyuter dasturlaridan foydalanish imkoniyatlari	158
Hamrayev M.A Hakimova Z.A. Boshlang‘ich sinf darsliklarida olmosh so‘z turkumining o‘rganilishi	159
Masharipova U.A. Raqamli ta‘lim texnologiyasini o‘quv jarayoniga joriy etish is tiqbollari.....	162

5- SHO‘BA. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA XXI ASRDA TA‘LIM	165
Ядгарова Г. Раҳбар шахс имижини белгиловчи психологик сифатлар.....	165
D.X.Shodmonqulova D.G'.Pardaboyeva Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ona tili darslarida mashqlar vositasida kerativ fikrlashga o‘rgatish.....	166
Хасанова Г. Суть инновационных педагогических технологий в дошкольных образовательных организациях	169
Sayfullayeva N., Sharipova G Boshlang‘ich sinf ona tili mashg‘ulotlarida didaktik o‘yinlarni multimedia texnologiyasi asosida tashkil etish.....	171
Илясова М., Илясова А. Ёшларга диний таълимотни тўғри тарғиб қилиш	173
Муродова Ш. Компетенциявий ёндашув – ўқувчи ижтимоийлашувининг муҳим асоси ..	175
Hamidova I. Problems of translation of "spirituality" units in uzbek and english dictionaries...	177
Рустамов Ж. Меъморчилик ва табиатнинг уйғун мутаносиблиги	179
Қаҳҳорова Д. Педагогика коллежи талабаларида ўқув мотивацияни ривожлантириш	183
Najmiddinova D. Interpretation of the profession in the “Shohnoma”	185
Ахмедова Ш., Пўлатова М. Хорижий тилларни ўқитишда педагогик технологиялардан фойдаланишнинг моҳияти	188
Mirxanova G., Ostonayeva Sh. Jahon leksikografiyasida o‘quv lug‘atchiligi-ning o‘rganilishi va unda sinonimik lug‘atlarning o‘rni	
Ҳакимова М., Мансурова Д Мусика ўқитишнинг янги ёндошувлари концепти	191
Бўронова Н., Камалова М. Шарқ мутафаккирлари асарлари орқали ўқувчиларда адолат-хуқуқий тарбия кўникмаларини ривожлантириш	192
Хайруллаева Ш Жалолова Ш Ўқувчида атроф-муҳитни тоза тутиш компетенциясини шакллантиришнинг тарихий таҳлили.....	194
Бўронова Н. Ортиқова Г Бошланғич синф ўқитувчилари касбий компетентлигини шакллантириш йўллари.....	195
Нарзиева М.С. Таълим ва тарбия узлуксизлигини таъминлашда ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги ҳамкорлик.....	197
Курбонова Д Шарқ мутафаккирлари мероси орқали ўқувчиларни маънавий, умуминсоний кадрятлар руҳида тарбиялаш	199
Асланова Н. Ўқитувчи педагогик фаолиятида ижодкорликнинг аҳамияти	200
Фаттоева О таълимда инновацион фаолият кўникмаларининг ўзлаштирилиши	202
Masharipova U.A. Raqamli ta‘lim texnologiyasini o‘quv jarayoniga joriy etish istiqbollari	203
Qurbanova G O‘qituvchida nutq ko‘nikmalarini shakllantirish masalasi va uning o‘ziga xos xususiyatlari	205
Худойбердиева Н.Ў. Абдулла Қодирий асарларида тарихий инверсия ва фолклор хронотопи масаласи.....	207
Маъруфжонова Д Цифровое обучение в сфере образования.....	209

Xusanbayeva X.A. O'qish darslarida matn ustida ishlashda pirls topshiriqlaridan foydalanish .	211
Шарипова Н. Отношение Помещиков К Чичикову, Как Новому Поколению Дельцов.....	213
6- SHO'BA. TALABALAR AMALIYOTINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	216
Акрамова С Жамол камол шеърларида ўзбекча-тожикча лексемалар табиати.....	216
Н.А.Хамедова Талабалар амалиётини рақамли технологиялар асосида такомиллаштириш самарадорлиги.....	218
Файзуллаев М. Б. Сандова М.М. Обычай и обряды в единицах лингвокультуре.....	220
М.Д. Хайдарова Naqshbandiya ta'limotidan boshlang'ich sinflar texnologiya darslarida foydalanish imkoniyatlari	223
Gadoeva Sh Ona tili ta'limi sifat va samaradorligini oshirishda didaktik o'yinlarning ahamiyatii	225
Ўринова М Роман огоҳлантиришлар	227
Сандова Р Лирик матнни семиотик таҳлил қилиш.....	229
Ш.Фармонова Бўлажак ўқитувчилар коммуникатив маданиятини миллий ва умуминсоний кадрятлар асосида ривожлантириш.....	231
Н.Н.Рахматов Matematika darslarida o'quvchi o'quv faolyatini tashkil etish shakllari.....	233
А.Ш.Иноятов Эшов Э Определение стресса у учеников начальной школы	235
Axmedova D Eshqulova G Miraziz A'zam she'rlarida vatan madhi	239
Jo'rayev A Eritmalar mavzusiga oid masalani turli usullarda yechish orqali talabalarda interaktivlikni oshirish	240
М.Д. Хайдарова “ X.Jahonqulova Texnologiya va kasb ta'limidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar tashkil qilish texnologiyasi”	243
М.Д. Хайдарова М.Г` .Qodirova “Boshlang'ich sinf mehnat ta'limida turli materiallar bilan ishlash darslarini tashkil etish”	244
М.Д. Хайдарова U.Olloqulova “Umum ta'lim maktablari 1-4 – sinflarida texnologiya ta'limini o'qitishning interfaol usullari”	245
Турдиева Н.С. Мирова С Таълимнинг ижтимоий функциялари.....	247
М.Д. Хайдарова N.Namozova Boshlang'ich sinf texnologiya darslarida applikasiya ishlarini bajarish metodikasi	249
Дустова Д Шарапова Н. К вопросу формирования эстетической культуры у студентов направления начального образования в процессе преподавания русского языка.....	251
Raximova D. Didaktik o'yinlar yordamida o'quvchilarning matematik savodxonligini shakllantirish.....	255
Мирханова Г. Илҳомова З. Қадимги юнон ва рус тилшунослигида синоним луғатларнинг шаклланиши	256
Do'stova M. Ona tili fanining ta'lim-tarbiya rivojidadagi ahamiyati.....	258

М.Б.Файзуллаев М.А.Рузиева Градация глаголов психического состояния.	260
7- SHO`VA	263
Хамиди Нусратова Абдулла авлонийнинг болаликка аталган шеърларининг мавзулар кўлами	263
Safarov F., Xalilova M. 4-sinf o`quvchilarini o`z nutqida maqoldan foydalanishga o`rgatish ...	265
Яхшимбекова С. Мирзаева С Психологик хизматнинг ўзига хос ижтимоий-психологик хусусиятлари	269
Sharipova I.F Ajoyib sonlar va ularning xossalari.....	271
Яхшимбекова С. Оилада тенгликни таъминлаш - ўсмирларда стрессни олдини олиш омилли.....	274
Hamrayev M.A. Egamova G Boshlang`ich sinf ona tili o`quv dastur va darsliklarida sintaktik bilimlarning berilishi.....	276
Tursunova Z. Sinfdan tashqari o`qish uchun kitob tanlash tamoyillari.....	280
Абдуллаев К Профессионал таълим муассасаси ўқувчиларида ватанварварлик тарбияси технологияси	282
Ikromova N Boshlang`ich sinf “o`qish kitobi” darsliklarida berilgan xalq og`zaki ijodi asarlarining mazmun-mundariyasi.....	285
Rustamova Z Xudoyberdi to`xtaboyevning sarguzasht romanlariga xos xususiyatlar	288
М.Нематова Бошлангич синф ўқиш дарсларида ўқувчиларда адабий тушунчаларни шакллантириш.....	291
Д.Максудова Умумтаълим мактабларида она тили таълимида ўқувчилар тил компетентлиги таҳлили	294
Tosheva N Boshlang`ich sinf o`quvchilari iqtisodiy bilimdonligini rivojlantirishning dolzarbligi	296
С.Каримова Бошлангич таълимда ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини ташкил этиш	298
М.Зубайдуллаева Ибрагимова М.С. Бошлангич синф ўқиш дарсларида матн устида ишлаш орқали нутқ ўстириш.....	301
Djumayev J Texnologiya fanini umumta`lim fanlari bilan o`zaro integratsiyasi va o`quvchilarni kasb-hunarga yo`naltirish ishlarini tashkil etish.....	306
Хамдамова М Абдурахманова А Импульсивное поведение в младшем школьном возрасте	310
А. К.Нисанбаева Педагогик техниканинг муҳим хусусиятлари амалда	313
Djumaeva M Boshlang`ich ta`lim yo`nalishida tabiiy fanlar orqali o`quvchilarda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish	315
<i>Ashrapova N. Boshlang`ich sinf o`quvchilarini matematika darslarida fikrlash qobiliyatlarini o`stirish</i>	318
Абдуллаева Л. Повышение потенциала бакалавриата на более высокий уровень на основе развития творческих компетенций.....	319

топталаётгани ҳақида аламли сатрлар битганини айтишимиз керак. Бу шеърда ижтимоий рух, назаримизда, янада кучайган, янада очикроқ намоён бўлган. Чунки биз – Туркистонликлар ҳам илм-фан нуридан бахраманд бўлиб, тараққий қилсак, она замин кўксидаги хазиналарни илм кучи билан топиб бойсак, тош-тарозини билиб, ҳақимизни ўзгаларга олдириб ўтирмасак, деган аламли туйғу Авлонийнинг кўп шеърларида гоҳ пинҳон, гоҳ ошкора илгари сурилади. Шоир янги авлодни ана шу норозилик туйғуси билан йўғириб тарбиялаш орқали она халқининг, она тупроғининг бахтли келажагига замин қўймоқчи бўлади. Зеро, илм-фан нуридан бахраманд бўлган инсонгина ўз ҳақ-хуқуқини танийди, истикбол учун кураша олади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Жадидчиларнинг маърифатпарварлик ҳаракатлари ва унинг халқ маънавиятини кўтаришда туган ўрни //Отамуратов С., Раматов Ж., Хусанов С. Маънавият асослари: Маърузалар матни.-Т., 2000.-Б.139-147.
2. Абдулла Авлоний (1878-1934) //XX аср ўзбек адабиёти тарихи: Ун-тлар ва пед.ин-тлари бакалавр ихтисосини олувчилар учун дарслик /Н.Каримов, С.Мамажонов, Б.Назаров ва бошқ.-Т.: Ўқитувчи, 1999.-Б.81-93.
3. Абдулла Авлоний (1878-1934) //Маънавият юлдузлари: (Марказий Осиёлик машҳур сиймолар, алломалар, адиблар) /Масъул муҳаррир: М.М.Хайруллаев.-Тўлд.қайта нашр.-Т.: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашр., 1999.-Б.365-368.
4. Nusratova H.Ch. АКТУАЛЬНОСТЬ ТЕМЫ ВОЙНЫ В ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ЛИТЕРАТОРА САФАРА БАРНОЕВА). <http://is.nkzu.kz/publishings/%7B5CC60354-BD77-41D4-9CFA-58C15562B97E%7D.pdf#page=7>

4-SINF O‘QUVCHILARINI O‘Z NUTQIDA MAQOLDAN FOYDALANISHGA O‘RGATISH

*Safarov Firuz Sulaymonovich
BuxDU boshlang‘ich ta’lim nazariyasi
kafedrasi nazariyasi dotsenti
Xalilova Marjona Sobirjon
BuxDU boshlang‘ich ta’lim va sport,
tarbiyaviy ish yo‘nalishi talabasi*

Maktabda ona tilini o‘qitishdan asosiy maqsad o‘quvchilarda o‘z ona tilida fikrni to‘g‘ri, aniq, ravon va go‘zal ifodalay olish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda rivojlantirishdan iboratdir. O‘quvchi nutqiga qo‘yiladigan muhim talablardan yana biri uning boy, rang-barang va ta’sirchan bo‘lishidir. Nutqning boy va ta’sirchan bo‘lishi avvalo fikrni bayon qilishda o‘zbek tilining leksik imkoniyatlari: ko‘chma ma’noli so‘zlar, tasviriy ifoda va iboralardan, shuningdek, nutqning badiiy qimmatini oshiruvchi vositalar: maqol va matallardan o‘rinli foydalanishda namoyon bo‘ladi. Dono fikrni, o‘tkir haqiqatni, teran mazmunni o‘zida mujassam etgan maqollar nutqning ekspressiv (ya’ni, ta’sir etuvchi, his-hayajon uyg‘otuvchi) vositalari orasida eng ta’sirchan, eng esda qoluvchi, kishini o‘ylashga majbur qiluvchi kuchga ega vositadir. Binobarin, o‘quvchilar nutqini maqollar bilan boyitish, ularni o‘z nutqida maqollardan foydalanishga o‘rgatish ona tili va adabiyot predmeti oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. Shuning uchun ushbu maqolamizni 4-sinfo‘quvchilarini o‘z nutqida maqollardan foydalanishga o‘rgatish usullarini ishlab chiqishga bag‘ishladik.

O‘quvchi maqollardan o‘z nutqida foydalana olishi uchun avvalo ko‘p maqolni yoddan bilishi va ularning ma’nosini tushunishi kerak. Buning uchun ona tili va adabiyot darslarida o‘qituvchi ko‘proq xalq maqollari ma’nosini sharhlashi, ma’lum bir xalq maqolini uning boshqa shakli bilan almashtirishga o‘rgatishi lozim.

4-sinfo‘quvchilariga maqollar m’nosini tushuntirishning quyidagi yo‘llari mavjud:

1. To'g'ridan to'g'ri maqol ma'nosini izohlash. Bunda o'qituvchi maqollar ma'nosi izohlangan turli manbalardan foydalanib, o'quvchilarga ularning ma'nosini sharhlaydi. Masalan, Sh.Shomaqsudov va Sh. Shorahmedovlarning "Hikmatnoma" deb nomlangan o'zbek maqollarining izohli lug'atidan foydalanish mumkin.

4-sinfo'qish kitobida maqollar alohida mavzu sifatida berilgan. Birinchi maqol "Ona yurtning – oltin beshiging". "Hikmatnoma" kitobida bu maqol quyidagicha izohlanadi: Maqollarimizda o'zbek xalqining ona – Vataniga bo'lgan cheksiz muhabbati, hurmati, sadoqati o'z aksini topgan. Ularda Vatan, el-yurt ulug'lanadi, har kim o'z elida erkin nafas olishi, izzat-hurmatda yashashi ko'rsatilib, Vatanni sevish, unga sodiq bo'lish zarurligi uqtiriladi. (300-bet). SHundan so'ng Vatanga muhabbat haqidagi maqollar qatori keltirilib, shunday deyiladi: "Bu kabi turkum maqollarda Vatanning tinchligini saqlash, uning daxlsizligini, ozodligi va mustaqilligini ta'minlash, ona tuproqni dushman oyog'i ostida toptatmaslik, vayron bo'lishiga yo'l qo'ymaslik-oliy burch ekanligi uqtiriladi". (300-bet)

Bu maqoldan keyin: "Ilm – aql chirog'i", "Bilagi zo'r birni yiqar, bilimi zo'r mingni" maqollari keltirilgan. O'qituvchi bu maqollarni izohlash uchun bilimning ahamiyatini oddiy hayotiy misollar bilan tushuntirib berishi lozim. Masalan, qo'shish, ayirish, bo'lish, ko'paytirishni bilmagan kishi bozorga borib biror narsa xarid qila olmaydi, uy qurmoqchi bo'lsa, unga qancha g'isht, taxta kerakligini hisoblay olmaydi. Hayotingizda ota-onangizdan, o'qituvchilardan, atrofda gilardan o'rgangan ko'p narsalar ham bilimdir. Masalan, suvning tashnalikni qoldirishi, bug'doydan un qilinishi, undan hamir qilinib, xamirdan non yopilishi, mevalardan murabbo tayyorlanishi, shox-shabbadan o'tin sifatida foydalanish va hokazolar. Bular har bir kishining yashashi, kun kechirishi uchun zarur hayotiy bilimlardir. Bulardan tashqari turli ilmiy kitoblardan o'qib, tabiat hodisalarini kuzatib, fikrlab hosil qilinadigan chuqur bilimlar bor. Bilim so'zi, asosan, ana shunday bilimlarga nisbatan qo'llanadi. Bunday bilimga ega bo'lgan kishi olim deyiladi. Olimlar egallagan bilimi asosida yangi narsalarni kashf qiladi. Masalan, o'zimiz har kuni eshitadigan radioni olaylik. Biz radiodan eshitadigan ovoz maxsus radiouzatgich antenasi radioto'lqinni nurlantiradi, natijada to'lqin xohlagan masofaga uzatiladi. Buning uchun hech qanday sim kerak bo'lmaydi. Radioto'lqin yordamida ovozni ma'lum masofaga uzatish usulini 1895-yilda rus olimi Aleksandr Popov kashf etgan. endi esa radioaloqadan butun dunyo foydalanmoqda. SHuning uchun, o'quvchilar, siz qunt bilan o'qib, tinimsiz bilim egallashingiz lozim.

YUqorida keltirilgan maqollar to'g'ri ma'noli maqol bo'lib, ularning ma'nosini tushunish unchalik qiyinchilik tug'dirmaydi. Biroq shunday maqollar borki, ko'chma ma'noda qo'llanadi.

Masalan, quyidagi maqollarning ko'chma ma'nosi: "Xavf-xatardan qo'rqqan maqsadga etolmas":

1. CHunchuqdan qo'rqqan tariq ekmas.
2. O'g'ridan qo'rqqan mol yig'mas.
3. Kuchukdan qo'rqqan gado bo'lmas.

Bunday ko'chma ma'noli maqollar ma'nosini tushuntirish murakkabroq bo'lib, bu o'quvchidan obrazli fikrlashni talab qiladi. Bunday maqollar ma'nosini tushunish uchun maqolda ifodalangan obrazni, belgi xususiyatlarni odamlarga ko'chirish lozim.

Masalan, "Qovun qovundan rang oladi" maqolini olamiz. O'qituvchi avval bu maqolning o'z ma'nosini tushuntiradi. Bir joyda, bir palakda o'sgan qovunlar bir xil rangda bo'ladi. Masalan, bittasi sariq bo'lsa, qolganlari ham sariq bo'ladi. Keyin o'qituvchi maqolning ko'chma ma'nosini izohlashga o'tadi:

– O'quvchilar, endi qovunning o'rniga odamlarni qo'yib ko'ramiz. Bir biriga hamroh bo'lib yuradigan odamlar bir-biridan nima olishi mumkin?

O'quvchilar: – Bir-birining yaxshi yoki yomon xislatlarini olishi mumkin.

– To'g'ri, Sobir va Abdulla degan ikki bola bir-biriga do'st. Sobir-dangasa, o'qishni xush ko'rmaydigan bola. Abdulla mustaqil fikrli, irodali bola bo'lmasa, Sobirning yo'rig'iga kirsas, nima bo'ladi?

– Abdulla ham dangasa, o‘qishni yoqtirmaydigan bolaga aylanadi.

– To‘g‘ri, demak, sizlar ham do‘st tanlashda ehtiyot bo‘lishingiz kerak. Dangasa do‘st sizga dangasaligini, yolg‘onchi do‘st yolg‘onchiligini yuqtiradi. YA‘ni qovun qovundan rang oladi.

4-sinfo‘quvchilarini o‘z nutqida maqollarni qo‘llashga o‘rgatish ancha murakkab ish. Bu o‘qituvchidan maqollar yuzasidan muntazam ish olib borishni talab qiladi. 4-sinfo‘quvchilarini og‘zaki va yozma nutqda maqollardan foydalanishga o‘rgatish uchun quyidagi amaliy ishlar, mashqlardan foydalanish mumkin:

1. O‘quvchilarga maqollarning ma‘nosini ifodalaydigan gaplar yozdirilib, bu gaplarning ma‘nosiga muvofiq keladigan maqol topib aytish topshiriladi. Dastlabki paytda bu maqollarni doskaga yozib qo‘yish ham mumkin.

O‘qituvchi doskaga bir nechta maqol yozadi. Masalan: quyidagi maqollarni yozish mumkin:

1. CHumchuqdan qo‘rqqan tariq ekmas.
2. Qovun qovundan rang olar.
3. Ko‘rpangga qarab oyoq uzat.
4. Egri to‘nkaga egri to‘qmoq.
5. Shamol bo‘lmasa, daraxtning uchi qimirlamaydi.
6. Kengashli to‘y tarqamas.
7. Bosh omon bo‘lsa, do‘ppi topiladi.
8. Gul tikansiz bo‘lmas.
9. Semiz qo‘yning umri qisqa.
10. Ot tepkisini ot ko‘taradi.

SHundan so‘ng o‘quvchilarga bu maqollarning ma‘nosi tartibi o‘zgargan shaklda yozdiriladi.

1. Imkoniyatingga qarab ish tut.
2. Sababsiz biror voqea bo‘lmaydi.
3. YAqin kishilarning fe‘l-atvori bir-biriga yuqadi.
4. Maslahatlashib qilingan ishning natijasi yaxshi bo‘ladi.
5. Semirish sog‘liq uchun xavfli.
6. Mehnat – mashaqqatsiz rohatga, maqsadga erishib bo‘lmaydi.
7. Xavf-xatardan qo‘rqqan kishi maqsadiga yotolmas.
8. Sog‘liq bo‘lsa, boshqa hamma narsani topish mumkin.
9. Tengqurlar, do‘stlar bir-birlarining gaplarini ko‘taradi.
10. Yomon odamlar bilan o‘ziga yarasha muomalada bo‘lish lozim.

Maqolning ma‘nosi yozdirilgach, o‘qituvchi o‘quvchilardan yozdirilgan gaplarning ma‘nosini ifodalovchi maqolni topishni so‘raydi.

O‘qituvchi: – O‘quvchilar, “Imkoniyatingga qarab ish tut” degan ma‘noni qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O‘quvchilardan biri: – “Ko‘rpangga qarab oyoq uzat” maqoli bilan.

O‘qituvchi: Nima uchun aynan shu maqol bilan ifodalash mumkin?

O‘quvchi: CHunki ko‘rpa kalta bo‘lsa, odam oyog‘ini tortishi kerak. Biz bolalar ham kattalar qiladigan og‘ir ishlarni qilishga urinmasligimiz kerak.

O‘qituvchi: – O‘quvchilar, “Sababsiz biror voqea sodir bo‘lmaydi” degan ma‘noni qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O‘quvchilardan biri: – “SHamol bo‘lmasa, daraxtning uchi qimirlamaydi” maqoli bilan.

O‘qituvchi: – Nima uchun?

O‘quvchi: – CHunki daraxtning uchi shamol bo‘lsa, qimirlaydi. Daraxtning uchi qimirlashiga shamol sabab bo‘ladi. Sababsiz biror narsa yuz bermaydi.

O‘qituvchi: – “YAqin kishilarning fe‘l-atvori bir-biriga yuqadi” degan gapning ma‘nosini qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O'quvchilardan biri: – "Qovun qovundan rang oladi" maqoli bilan.

O'qituvchi: – Nima uchun?

O'quvchi: – Chunki bir palakda o'sgan qovunlar bir xil rangga kiradi, bir-biridan rang oladi. Xuddi shunday bir-biriga yaqin kishilar, do'stlar ham bir-biriga fe'l-atvorini o'tkazadi. Masalan, dangasa bola bilan o'rtoq bo'lgan bola dangasa bo'ladi.

O'qituvchi: – "Maslahatlashib qilingan ishning natijasi yaxshi bo'ladi" degan gapning ma'nosini qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O'quvchilardan biri: – "Kengashli to'y tarqamas" maqoli bilan.

O'qituvchi: – Biror ish qilishda kim bilan maslahatlashish kerak.

O'quvchi: – Tajribali, ko'pni ko'rgan, yoshi katta kishilar bilan maslahatlashish kerak.

O'qituvchi: – "Semirish sog'liq uchun xavfli" gapining ma'nosini qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O'quvchilardan biri: – "Semiz qo'yning umri qisqa" maqoli bilan.

O'qituvchi: – Nima uchun semiz qo'yning umri qisqa bo'ladi?

O'quvchi: – Chunki semiz qo'yni darrov so'yadilar.

O'qituvchi: Xuddi shunday, semiz odam ham turli kasalliklarga moyil bo'ladi. Uzoq umr ko'rolmaydi. Semizlik esa ko'p eyishdan, mechkaylikdan yuzaga keladi.

O'qituvchi: – "Mehnat, mashaqqatsiz rohatga, maqsadga erishib bo'lmaydi" degan gapning ma'nosini qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O'quvchilardan biri: – Gul tikansiz bo'lmas maqoli bilan.

O'qituvchi: – "Xavf-xatardan qo'rqqan kishi maqsadiga etolmas" gapining ma'nosini qaysi maqol bilan ifodalash mumkin?

O'quvchilardan biri: – "Chumchuqdan qo'rqqan tariq ekmas" maqoli bilan.

2. Sinfidagi o'quvchilar ikki guruhga bo'linadi. Ikkala guruhdagi o'quvchilar navbatma-navbat bir-biriga biror maqolning ma'nosini bildiradigan gap aytadi. Raqib guruhidagi o'quvchilar shunday ma'noni ifodalaydigan maqol aytishi kerak. Masalan, quyidagicha:

1- guruh o'quvchisi: – Ko'pchilik birlashib, hamjihat bo'lib ishga kirishsa, har qanday mushkul ishning ham uddasidan chiqqa oladi.

2- guruh o'quvchisi: – Ko'pdan quyon qochib qutulmas.

2- guruh o'quvchisi: – Qiyinchilikdan qo'rqqan kishi maqsadiga etolmaydi.

1- guruh o'quvchisi: – Chumchuqdan qo'rqqan tariq ekmas.

Aytishuv shu tarzda davom ettiriladi.

Bunday maqol aytishuv o'quvchini ko'p maqol yodlashga, ularning mazmunini bilishga majbur qiladi.

3. O'qituvchi o'quvchilarga ma'lum bir hayotiy vaziyatni va o'quvchilardan mana shu vaziyatga mos maqol topib aytishni so'raydi. Masalan, o'qituvchi shunday deydi: "O'quvchilar, faraz qiling, Anvar degan bola ko'chadagi yomon, bezori bolalarga qo'shildi. Otasi uni bu yo'ldan qaytarish uchun qaysi maqolni ishlatishi mumkin?"

O'quvchilardan biri: "Qozonga yaqin yursang, qorasi yuqadi" maqolini ishlatishi mumkin", – deb javob beradi.

Yana bir vaziyat. O'qituvchi o'quvchilardan so'raydi: "O'quvchilar, bir kambag'al odam o'g'lini uylantirish uchun katta dabdabali to'y qilib bermoqchi. Uning bunday to'y qilishga imkoniyati yo'q. Shuning uchun boshqalardan qarz olishga majbur. Odamlar unga bu ishni qilmasligi uchun unga qaysi maqolni aytib maslahat berishi mumkin?"

O'quvchilardan biri: "Ko'rpangga qarab oyoq uzat" maqolini aytib maslahat berishi mumkin", – deb javob beradi.

4. O'quvchilarga biror badiiy asar (hikoya, ertak) o'qitib, ulardan shu asar mazmuniga mos maqol topish so'raladi. Buning uchun adabiyot kitobidagi matnlardan foydalanish mumkin. Masalan, 4-sinfadabiyot darsligida "Susambil" ertagi berilgan. Bu ertakda ho'kiz, eshak, xo'roz, kalamushlar va arilarning Susambil degan so'lim joyni topishi va birgalashib bo'rilarni engishi haqida hikoya qilinadi. Demak, bu ertak ahillik haqida.

О‘қувчилар бу ертakning mazmuniga mos keladigan quyidagi maqollarni aytishi mumkin:

1. Birlashgan daryo bo‘lur,
Tarqalgan irmoq bo‘lur.
2. Birlashgan yovni qaytarar.
3. Birlashgan kuch engilmas.
4. Birlashgan tog‘ni talqon qilar.
5. Oltovlon ola bo‘lsa,
Og‘zidagin oldirar.
To‘rtovlon tugal bo‘lsa,
Unmaganni undirar.

5. О‘қувчиларга ijodiy matn tuzdirilib, ularga shu matnda maqoldan foydalanish topshiriladi.

Bunday mashqlar o‘quvchilarda o‘z nutqida maqollardan foydalanish ko‘nikmasini shakllantiradi.

ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТНИНГ ЎЗИГА ХОС ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

*Яхшимбекова Сайёра Камаловна
Тошкент вилояти Чирчиқ давлат
педагогика институти 1-босқич магистранти
Мирзаева Сайёра Рустамовна
ТВЧДПИ Психология кафедраси в.б.доценти(PhD)*

Аннотация. Илмий мақола мазмунда ўсмирларда психологик хизматни ташкил этишга назарий ёндошилган. Ўсмирёшдаги психологик хизмат улардаги ўз вазифаларини маромида бажариш фаолиятида вужудга келадиган турли рухий - эмоционал муаммолар диагностикасини ҳамда психологик профилактикасини бажариш, шунингдек, психологик коррекциясини ўтказиш заруратини турли омиллар билан асосланган.

Калит сўзлар: Психодиагностика, психокоррекция, психологик профилактика, психолог, эмоция.

Маълумки, таълим жараёнида бир – бирига боғлиқ бўлган икки нарса - нимани ва қандай ўқитиш масаласи муҳим аҳамият касб этади. Биринчиси дарслар жадвалидаги ўқув фанини аниқлаш, иккинчиси уни ўқувчиларга қандай етказиш йўли ва воситаларини, яъни мазкур фанни ўқитиш услубиятини ифодалайди. Айнан тўғри танланган услубият инсонларга ҳаётда оқилона йўл топишнинг энг осон шарт – шароитларини топишга имкон беради [4]. Албатта, турли – туман фанлар орасида уларнинг мазмун – моҳияти нуқтан назаридан тафовут бўлгани сингари, уларни ўқитишда ҳам ўзига хос фарқлар бўлиши табиий. Шу маънода олий ўқув юрларида психология фанини ўқитиш муҳим аҳамият касб этади.

Ўсмирларга психологияни ўргатишдан мақсад улар онгига турли хил вазиятларда инсонлар билан ҳамкорлик қилиш имконини берадиган назарий ва амалий билимларни сингдириш баробарида, уларнинг ҳаёт – фаолиятларини ҳам ўзгартиришдан иборат. Чунки психологик онгнинг ўзига хос хусусияти шундаки, у билим ва ҳатти – ҳаракатларни бирлаштиради, яъни унда назария ва амалиёт бирлашиб кетади.

Гарчи психология моҳият эътибори билан гуманитар фан ҳисобланса – да, унда табиий, биологик фанларга хос хусусиятлар ҳам мавжуд. Шунга кўра унга баъзи олимлар биоижтимоий фан сифатида баҳо беришади. Бир қатор тадқиқотчилар ишларида эса психологияга ижтимоий – тарихий фан сифатида қаралганлигига гувоҳ бўлишимиз мумкин [2]. Шунинг учун ҳам психология муаммоларини ўрганишда табиий – илмий услублар билан бир қаторда ижтимоий – гуманитар фанларга оид усуллар ҳам